

Λαζάρου, άνισταμένου του τάφου, δέν ήδυνήθην νά κρατήσω τὰ δάκρυα.

Ἡ ταλαίπωρος Αἰκατερίνη Βόγελ εἶχε παραδώσει τὸ πνεῦμα ἐν τῷ λάκκῳ.

Ἐγὼ δὲ ὀλίγον ἔλειψε νά πάθω ἐκ χρονίας γαστρίτιδος· χάρις ὅμως εἰς τὸν καλὸν ὀργανισμόν μου, καὶ χάρις πρὸ πάντων εἰς τὰς φροντίδας τοῦ ἱατροῦ Ἀλόιους Κίλιαν, ἀνέκτησα τὴν προτέραν υγιείαν μου. Μετ' εὐχαριστήσεως ἀναγράφω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὸν κ. Κίλιαν. . . Κατ'ὀρθωσεν ἀληθῆς θαῦμα ἀναστήσας τὸν ἐκ τῆς πολυήμερου νηστείας καταπονηθέντα στόμαχόν μου.

Περὶ τὸν νά προσθέσω ὅτι ὁ ἄθλιος Βόλφγαγκ δέν διέφυγε τῶν χειρῶν τῆς δικαιοσύνης. Ἄλλ' ἀντὶ ν' ἀπαγγονίσωσιν αὐτὸν, ὡς τοῦ ἤξιζε, μετὰ ἐξάμηνον διαδικασίαν ἀπεφασίσθη ὅτι τὸ καταχθόνιον ἐκεῖνο ὄν ὑπήγετο εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πνευματικῶν παραφρόνων. . . τῶν πάντων κινδυνωδεστάτων. Κατὰ συνέπειαν τὸν ἐνέκλεισαν ἐν τινι κελλείῳ τοῦ Κλινγενμύνστερ,¹ ἔνθα οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸ κατάστημα δύνανται ἀκόμη νά τὸν ἀκούσωσιν ἀποφρονιζόμενον ἀποφθεγματικῶς περὶ τῶν τριῶν ψυχῶν.—Ἐλέγχει τὴν ἀνθρωπότητα ἐπὶ ἀχαριστίᾳ καὶ διατείνεται ὅτι ἦτο δίκαιον ν' ἀνεγερθῶσιν αὐτῷ ἀνδριάντες διὰ τὴν θυμασίαν ἀνακάλυψίν του.

Π. **

Ο ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ὅσον καὶ ἂν προπληκίξῃ τὴν μνήμην αὐτοῦ ἡ ψευδολογία γυναικειῶν γλωσσῶν μεστῶν ὑποκρισίας, ὁ λόρδος Βύρων ἦν μέγας ὡς ἄνθρωπος, ὅπως ὑπῆρξε μέγας ὡς ποιητής. Τοῦτο δὲ κατέδειξεν ἐν Ἑλλάδι.

Ἐγνώριζε καὶ τὴν χώραν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ οὐδεμία ποιητικὴ πλάνη ἐθάμβου αὐτοῦ τὰ ὄμματα. Σπανίως δὲ μετέβη εἰς Ἑλλάδα φιλέλλην τοσοῦτον ἐλεύθερος προκαταλήψεων ὡς αὐτός.

Οὐδὲ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπαναστάσεως πλανώμενος, ἐγνώριζε κάλλιστα, ὅτι ἠλείφετο εἰς ἀτυχῆ καὶ ἀπεγνωσμένον νομιζόμενον ἀγῶνα. Οὐχ ἦττον ἀνέλαβεν ἀταράχως τὴν ἐντολήν τοῦ νά μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν πληρεξούσιος τοῦ λονδινείου φιλελληνικοῦ συλλόγου.

Φαίνεται δέ, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐνόμισαν καθήκον αὐτῶν νά τῷ καταδείξωσιν εὐθὺς ἐν πάσῃ ἀφειλείᾳ τὴν φιλαυτίαν καὶ τὸν φατρικισμόν αὐτῶν. Ὅτε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1823 διέτριβεν ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἦλθον πρὸς αὐτὸν ἀπεσταλμένοι παντὸς ἐξέχοντος ὀπλαρχηγοῦ καὶ προκρίτου, καὶ ἐναμίλλως ἐθῆρυσαν αἱ φατρίαὶ τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ.

Ὁ Κολοκοτρώνης προσεκάλει αὐτὸν νά πα-

1. Φρενοκομειὸν ἐν τῇ παρρησίῳ Βυβαρίᾳ.

ραστῇ εἰς μέσον τῶν πελοποννησίων ὀπλαρχηγῶν, μνηνῶν ὅτι, ἂν ὁ Μαυροκορδάτος δέν παρητεῖτο τῶν μηχανοβραφίων του, ἤθελε καθίσει αὐτὸν ἐπὶ ὄνου καὶ διώξει τῆς Πελοποννήσου διὰ μαστιγώσεων. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐξ ἑτέρου καὶ ὁ Μεταξᾶς προσεκάλουν αὐτὸν νά ἔλθῃ πρὸς αὐτούς, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἰσχυρίζετο, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἤθελε καταστραφῆ, ἂν ὁ Λόρδος δέν ἀπήρχετο εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πετρόμπεης, ἀφελέστατος πάντων, ὡς συνήθως, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν «Μυλόρδον,» ὅτι τὸ μόνον εἰς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος μέσον ἦτο νά δανεῖσθαι εἰς αὐτὸν, τὸν Μπένη τῆς Μάνης, χιλιάδας τινὰς λιρῶν στερλινῶν. Ἐκαστος δ' ὀπλαρχηγὸς ἐπανηγύριζεν ἑαυτὸν, ὄνειδη κατὰ τοῦ γείτονος αὐτοῦ ὑπαινισσόμενος. «Μέχρι τοῦδε,» ἔγραφεν ὁ Λόρδος Βύρων, «δέν δύναμαι νά εἶπω πολλὰ καλὰ περὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ δέν ἐπιθυμῶ νά εἶπω κακὰ περὶ αὐτῶν, καίτοι οὗτοι λέγουσι τὰ χεῖριστα κατ' ἀλλήλων». Δέν ἀπώλεσεν ἐντούτοις ἐν μέσῳ τῆς δυσαρέστου ἐκείνης τῶν πραγμάτων καταστάσεως τὴν ἀπάθειαν τῆς παρατηρήσεως καὶ κρίσεως αὐτοῦ. Ἐχρησιμοποίησε μὲν τὴν ἐν Κεφαλληνίᾳ διαμονήν του, ἵνα καταμάθῃ τι περὶ τῆς θέσεως καὶ τῶν σκοπῶν τῶν κομμάτων, ἀπέφυγεν ὅμως ἐπιμελῶς πάντα στενότερον σύνδεσμον μεθ' οἰουδήποτε τῶν ἀρχηγῶν. «Ἄν ἀπρηχόμην ἐνωρίτερον ἐντεῦθεν,» ἔγραφε τὴν 7 Δεκεμβρίου 1823¹ ἐκ Κεφαλληνίας πρὸς τὸν γραμματέα τοῦ λονδινείου συλλόγου Βλακίερ, «ἤθελον ἐξαναγκασθῆ νά συνταχθῶ εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν μερίδα· ἀμφιβάλλω δὲ καὶ τόρα, ἂν δέν θέλει συμβῆ τὸ αὐτὸ ὅπωςδήποτε θά πράξωμεν ὅτι δυνάμεθα». Κατὰ βᾶθος ὅμως ἔκλινεν ὁ λόρδος Βύρων μάλλον πρὸς τοὺς πολιτικούς ἢ πρὸς τοὺς κλέφτας, μάλλον πρὸς τὸν εὐρωπαϊκῶς ἀνατετραμμένον Μαυροκορδάτον ἢ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην. Ἐπεμψε δὲ μάλιστα καὶ τὸν συνταγματάρχην Στάνωπ μετὰ κολακευτικωτάτης ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, βεβαιῶν, ὅτι «ἐθαύμαζε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἱκανότητα ἀλλὰ πρὸ πάντων τὴν τιμιότητά του,» καὶ ὀνομαζῶν αὐτὸν «Οὐάσιγκτων ἢ Κοστσιουσῶν τῆς Ἑλλάδος».

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μαυροκορδάτος, μεταβάς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὑπέδειξεν εἰς τὸν Λόρδον τὴν σπουδαιότητα τοῦ Μεσολογγίου, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Στάνωπ παρώτρυνεν αὐτὸν θερμῶς νά μεταβῇ ἐκεῖσε, ἀπεφάσισεν ὁ Βύρων νά ἀπέλθῃ κατὰ πρότον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ οὐχὶ εἰς Πελοπόννησον ὡς ἐπεθύμει ὁ Κολοκοτρώνης.

Τὴν πρώϊαν τῆς 5 Ἰανουαρίου 1824, δια-

1. Σημειωτέον ὅτι αἱ ἡμερομηνιαὶ τοῦ συγγραφέως εἰσὶ κατὰ τὸ νέον ἡμερολόγιον.

φυγῶν ὡς ἐκ θαύματος τὴν τρικυμίαν καὶ τοὺς Τούρκους, ἐφάνη ἐπὶ τῆς προκυμαίας τῆς πόλεως. Μετὰ μεγίστων δὲ τιμῶν ὑπεδέξαντο αὐτὸν καὶ ὡς πολιτικὸν Μεσσιῶν τὸν ἐχειρέτισαν. «Σὲ ἀνεμένομεν,» τῷ εἶπον, «ὡς αἰ νεαροὶ χελιδόνες ἀναμένουσι τὴν μητέρα των». Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι αἱ τοιαῦται διαβεβαιώσεις ἦσαν ἡκιστα συγκινητικαί, ὁ δὲ λόρδος Βύρων ἐγίνωσκε κάλλιστα, ὅτι πᾶσα ἐκείνη ἡ τιμητικὴ θεραπεία εἶχε λίαν ὑλικὴν κατὰ βάθος τὴν ἀφορμὴν, καὶ ὅτι ὁ πανοῦργος ἐκεῖνος λαδὸς ἔβλεπεν ὀπίσω τοῦ «Μυλόρδου» τοὺς χρηματικὸς τῆς Ἀγγλίας πόρους καὶ τὸ ἀργύριον ἀγγλικῶν δανείων, καὶ ὑπελάμβανεν ἀνεξάντλητα τὰ θυλάκια αὐτοῦ.

Ἐν θαυμασίᾳ ἀληθῶς τροπῇ κατέδειξε διὰ μιᾶς ὁ Βύρων, ὅτι εἶχεν ἀποδυθῆ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν ἀεροδρομούντα ἰδεολόγον, καὶ ἠδύνατο νὰ γείνη ἀληθῶς πρακτικὸς ἀνὴρ. Ὁ ἀλκιβιάδης αὐτοῦ χαρακτήρ ἐφάνη ἀναστομωθεὶς οὕτως εἶπεν, ἅμα ὡς ἀνέλαβε νὰ ἐνεργήσῃ καὶ πράξῃ ὑπὲρ μεγάλου σκοποῦ, ὁ δὲ πρακτικὸς τοῦ Ἀγγλουνοῦ ἀνέβλυσεν ὡς δροσῶδες καὶ ὑγιὲς νᾶμα ἐν τῇ ἀναμεινούσῃ αὐτὸν πλήρει δοκιμασιῶν καὶ στερησῶν ἀγρίᾳ ζωῇ. Ἐξ ἀρχῆς οὐδὲν ἄλλο ἐσκόπησεν ἢ διάνοιά του ἢ τὸ δυνατόν καὶ ἐφικτόν. Προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ ἀνθρωπινότερον τὸν πόλεμον, καὶ νὰ καταλύσῃ τὰς βρασάνους καὶ τὸν φόνον τῶν αἰχμαλώτων. Ἐγραψε δὲ εἰς τὸν τοῦρκον διοικητὴν τῶν Πατρῶν Ἰουσοῦφ, συνιστῶν αὐτῷ ἠπιωτέραν τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὸν τοὺς Τούρκους αἰχμαλώτους. Ἐσπούδασε νὰ συνδιαλλάξῃ τὰ ἀντίμαχα καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἐνεργούντα ἑλληνικὰ στοιχεῖα, ἰστάμενος αὐτὸς ὑπεράνω τῶν ἐρίδων καὶ ἀποφεύγων πᾶσαν πρὸς τοὺς ἐρίζοντας οἰκειότητα. Εἰς πάντας συνεβούλευεν ὁμόνοιαν· ὁσάκις δὲ τις Ἑλλήν ἀπεπειράτο νὰ διαβάλλῃ παρ' αὐτῷ τὸν ἀντίπαλόν του, ἔφερον εὐθὺς τὸν κατήγορον πρὸ τοῦ κατηγορουμένου, καὶ ἀνεκοίνου εἰς τοῦτον ἀπροκαλύπτως τὰ ὑπ' ἐκείνου λεχθέντα. Προσῆνεγκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὅσα εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ μετρητά, καὶ εἰς σιτηρέσια μόνον κατέβαλλε διςχίλια τάλληρα καθ' ἑβδομάδα. Μισθοδοτήσας δ' ἐπίσης τοὺς στρατιώτας τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ἀπετέλεσεν ἐκ τῶν λειψάνων τῶν μαχητῶν τοῦ Καρπενησιῦ σουλιωτικὴν σωματοφυλακὴν, καὶ προσεπάθησε νὰ συνειθίσῃ αὐτὴν εἰς εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν, παρασκευαζόμενος νὰ στρατεύσῃ ὡς ἀρχιστράτηγος αὐτῶν κατὰ τῆς Ναυπάκτου. Ἡ μετὰ νοημοσύνη καὶ εὐσταθείας ἐπέμβασις αὐτοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἀπετέλεσαν εὐάρεστον ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βιαίας· νεωτεριστικὰς ὁρμὰς τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐκπολιτιστῶν, οἵτινες κατήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα, παντοῖα ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας αὐτῆς προ-

τείνοντες. Ἐμειδία σαρκαστικῶς πρὸς τοὺς ἐκπολιτιστικὸς ἀγῶνας τοῦ φίλου του Στάνωπ, ὃν προσωνόμαζε «τυπογραφικὸν συνταγματάρχην,» καὶ ἠμφισβήτη περὶ τῆς χρησιμότητος ἐλευθέρου τύπου ἐν πάντῃ νηπιάζοντι πολιτισμῷ. Ἰσχυρίζετο δὲ μετ' ἐπιμονῆς, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἔπρεπε νὰ προπορευθῇ ἡ τάξις τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἐδυσφόρει καὶ ἠγανάκτει βλέπων τὴν φοβερὰν πλημμύραν προῶρων ὄλων βενθαιμειῶν ἐκπολιτιστικῶν μέσων, τυπογραφικῶν πειρητῶν, ἀλληλοδιδασκατικῶν σχολείων καὶ ἱερῶν γραφῶν, ἣν ἐξέπεμπεν εἰς Ἑλλάδα ὁ λονδίνιος σύλλογος. Καλῶς ἠσκημένος στρατὸς ἐφαίνετο αὐτῷ πολὺ σπουδαιότερος καλῶς συντεταγμένων ἐφημερίδων. «Ἡ Ἑλλάς,» ἔλεγεν ὁ Βύρων, «θέλει ἔχει ὀσφαλῆ τὴν νίκην, ἔχουσα ἔμπειρόν τινα τραπέζιτην προϊστάμενον τῶν οικονομικῶν αὐτῆς, ἱκανὸν στρατηγὸν ἀρχηγούντα τακτικῷ στρατοῦ, καὶ τὸν ἄγγλον Ἀστιγξ διοικούντα ὀπλισμένον ἀτμήρη στολίσκον». Οὐδεὶς τῶν ξένων φιλελλήνων ἐσκέπτετο τοσοῦτον ἐπωφελῶς, πράγματι, οὐτ' ἐνήργει τοσοῦτον λογικῶς ὡς αὐτός. «Ἦθελε καταστή Σόλων ἢ Λυκοῦργος τῆς νέας Ἑλλάδος,» εἶπε περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Γκαϊτε, ὅστις ἐξεφράζετο πρὸς τὸν γραμματέα Μύλλερ ἐναντίον τῆς φιλελληνικῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Βύρωνος, ἰδιοτελεῖ αὐτὴν ὑπολαμβάνων. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἢ δύναμις αὕτη ἔμελλε νὰ θραυσθῇ, καὶ τοῦ θανάτου ἡ μῦτρα ἐπέπερωτο νὰ καταλάβῃ τὸν μεγαλοφυῆ ἄνδρα ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἐνεκαίνιζε νέον βίον. Αἱ ἀπὸ τῆς εἰς Μεσολόγγιον ἀφίξεώς του ἀλλεπάλληλοι δυσἀρέσκεια καὶ ἀπογοητεύσεις ἠδύνατο νὰ συνταράξωσι καὶ καρδίαν ἥττον λεπτοτέρας ἔχουσαν τῆς εὐαισθησίας αὐτῆς τὰς χορδὰς.

Τὰ πρῶτα ἐξολισθήματα τῆς νεαρᾶς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἐτελοῦντο ἐγγὺς αὐτοῦ καὶ ὑπ' αὐτὰ του τὰ ὄμματα. Οἱ Σουλιῶται, ἀποπτύσαντες πάντα χελινὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μπότσαρη, ἤριζον ἀπαύστως πρὸς τοὺς Μεσολογγίτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας. Ἡξίουσαν νὰ λάβῃ ἕκαστος αὐτῶν τρίτος βαθμὸν ἀξιοματικῷ καὶ νὰ ὑπηρετῆται ἐν τοῖς καφεναείοις τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ ἀκολούθου, φέροντος τὴν καπνοσύριγγά του· ἀπήτουν δὲ διπλοὺς μισθοὺς καὶ τριπλᾶ σιτηρέσια, καὶ στασιάσαντες ἐφόνευσαν τὸν σουηδὸν φιλέλληνα Σᾶς, προτρέψαντα αὐτοὺς νὰ ἠσυχάσωσι. Θορυβοῦντες εἰσώρμησαν εἰς τὸ οἶκημα τοῦ λόρδου Βύρωνος, καὶ προῦχώρησαν μέχρι τῆς κλίνης, ἐφ' ἧς κατέκειτο ἀσθενῶν ὁ ποιητής· ἀλλ' οὗτος τοὺς ἀπέπεμψεν ἀξιοπρεπῶς, καὶ ἀπολύσας αὐτοὺς τῆς ὑπηρεσίας του παρητήθη τῆς κατὰ τῆς Ναυπάκτου ἐκστρατείας. Οἱ ἀδιάκοποι ὅμως νευρικοὶ ἐρεθισμοὶ καὶ τὸ δηλητηριῶδες κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἠπέλουν νὰ ἐξαντλήσωσιν αὐτὸν παντελῶς καὶ νὰ ὑποσκάψωσιν ὄλων τὴν ἐξή-

σθηνημένην ἄλλως ὑγείαν του. Τὴν πρώϊαν τῆς 22 Ἰανουαρίου 1824 ἀπήγγειλεν εἰς τοὺς ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ συνηγμένους φίλους του τὸ ποίημα ἐκεῖνο : «Εἰς τὴν ἔκτην καὶ τριακοστὴν ἐπέτειον τῆς γεννήσεώς μου,» ἐν ᾧ τοσοῦτον στενωὸς εἶνε συνυφασμένη ἡ προσωπικότης τοῦ ποιητοῦ, ὅπως ἐν παντὶ ὅ,τι ἐγραψεν ὁ Βύρων.

« Ἀνθρῶπις χαμμένα νεῖατα, γιατί θέλεις πλεῖο νὰ ζῆς;
 » τῆς τιμῆς ἐδῶ εἶνε ὁ τάφος ἰ τρέξε αὐτοῦ νὰ σκοτωθῆς!
 » Δὲν σοῦ μένει παρὰ ναῦρης ὅ,τι ἐγύρευες παντοῦ
 » καὶ ἀ τῶρης δὲν μποροῦσες, μνημ' ἀνδρὸς πολεμικοῦ. »¹

Ἡ ἔκτη καὶ τριακοστὴ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἐπέτειος τῆς γεννήσεως τοῦ Βύρωνος, καὶ τὸ ποίημα ἐκεῖνο ἦν τὸ κύκνειον αὐτοῦ ἄσμα. Ἐξεθλῶν ἔφιππος εἰς περιόπαντον τὴν 7 Ἀπριλίου μετὰ τοῦ κόμητος Γάμβα, τρία μίλια μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου κατελήφθη ὑπὸ αἰφνιδίου θυέλλης καὶ καταιγίδος, ὁποῖαι εἰσὶ συνηθέσταται ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ ἔαρ. Ὅτε δὲ διάβροχοι καὶ ἀσθμαίνοντες ἔφθασαν πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Μεσολογγίου, δὲν συνήνεσεν ὁ Βύρων νὰ μεταβῆ πεζὸς οἴκαδε, ἀλλὰ, καὶ περ τοῦ Γάμβα ἀποτρέποντος, ἐπέβη ἀκατίου καὶ διεπεραιώθη οὕτω διὰ τοῦ τενάγους εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου σφοδρότατον ῥίγος πυρετοῦ τὸν κατέλαθεν. Ὁ ἰατρὸς αὐτοῦ Βροῦτος διέταξεν ἀραιμάξιν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀντέστη πεισμόνως ἐπὶ τινος ἡμέρας, καὶ ἐνέδωκε μόνον ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ, ὅτι ἡδύνατο νὰ τῷ ἐπέλθῃ παραφροσύνη, ἣν ἰδίως ἐφοβεῖτο. Ἄλλ' ἡ ἐγχειρήσις ἤτο βραδεῖα πλέον. Ὁ πυρετὸς ἐπῆλθε σφοδρότερος ἢ πρότερον, συμπτώματα ἐγκεφαλιτιδὸς ἀνεφάνησαν, καὶ τὴν 17 Ἀπριλίου πάντες ἐν Μεσολογγίῳ προεδόκων τὰ χεῖριστά. Μετὰ μεσημβρίαν τῆς 18 ἐξέστη παντελῶς τῶν φρενῶν, καὶ ἀσυνάρτητοι μόνον φράσεις ἐξήρχοντο τῶν χειλέων αὐτοῦ, ἐλάλει δὲ περὶ τῶν φιλάτων αὐτῷ συγγενῶν καὶ περὶ τῆς Ἑλλάδος. « Ἑλλάς! » ἔκραζε· « σοὶ ἔδωκα πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ δώσῃ ἄνθρωπος· τὴν περιουσίαν μου, τὸν καιρὸν μου, τὴν ὑγείαν μου, καὶ αὐτὴν τόρα τὴν ζώην μου· εἴθε ἡ θυσία μου ἀποβῆ εἰς ἀγαθὸν σου! » Περὶ τὴν ἔκτην τῆς ἐσπέρας ὦραν εἶπεν εἰς τὸν πιστὸν ὑπρέτην, ὅστις ἐκράτει κλαίων τὰς χεῖράς του : « Τόρα πηγαίνω νὰ κοιμηθῶ, » καὶ στραφεὶς ἐβούθισθη εἰς βαθὺν ὕπνον. Ἦνοιξε δὲ ἅπαξ ἔτι τὴν ἐσπέραν τῆς 19 τοὺς ὀρθαλμοὺς καὶ τοὺς ἔκλεισε πάλιν εὐθύς. Ἐκεῖνο ἦν τὸ ἔσχατον τῆς ζωῆς του σημεῖον, καὶ ἡ καρδία ἤτις εἶχε πάλαι τοσοῦτον θερμὴ ὑπὲρ παντὸς μεγάλου καὶ ὠραίου δὲν ἔπαλλε πλέον.

Ἐν Μεσολογγίῳ ἀνεμένετο ἀνησυχῶς ἡ ἔκβασις τῆς ἀθηνείας· τὴν 18 δὲ Ἀπριλίου, Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, μόλις ἤκούετο, ἐκπνέων εἰς τὰ χεῖλη τῶν Ἑλλήνων, ὁ σωτήριος χαιρετισμὸς :

1. Κατὰ μεταφράσιν Σ. Τρικοῦπη. Ἰδὲ ἰσόκληρον τὸ ποίημα ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῆς Ἑστίας, σ. 223.

Χριστὸς ἀρέστη. Πρὶν ἢ συγχαρῶσιν ἀλλήλοις ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τῆς χαρμοσύνου ἡμέρας, ἠρώτων ἐναγωνίως : Πῶς ἔχει ὁ λόρδος Βύρων;

Γενικὴ ὑπῆρξεν ἡ κατὰπληξις καὶ τὸ πένθος, ἅμα τοῦ θανάτου ἀγγελθέντος. Πάντη δὲ περιττὰ ἦσαν, εἰς τροφὴν τῆς γενικῆς λύπης, καὶ τὰ ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διαταχθέντα, καὶ οἱ 37 ἐπικήθειοι πυροβολισμοὶ, καὶ τὸ κλείσιμον τῶν ἐργαστηρίων, καὶ τοῦ Τρικοῦπη ὁ ἐπιτάφιος λόγος. Διότι ἦν ἀληθῶς πένθους ἄξιος ὁ ἐπτακαίτριakonτούτης θανὼν· οὐχὶ δι' ὅσα ἔζησεν ὀλίγα ἔτη, ἀλλὰ διὰ τὸ εὐρὸν μέλλον, ὅπερ ἠνοιέγετο ἐνώπιόν του, ἀν' ἐξηκολούθει ὅπως εἶχεν ἀρχίσει ἐν Μεσολογγίῳ. Ἐπιπτε δυστυχῶς ἐν πλήρει τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀκμῇ, μόλις ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα εἰς διαμόρφωσιν τῆς πάντη ἀκτασκευοῦ καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ὑπ' ἀθανάτου ὁμῶς ὀνόματος δημιουργούμενον ἀγαθὸν ἐκτείνεται καὶ πέραν τοῦ νήματος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς· τὸ δὲ πένθος ἐπὶ τῇ προώρῳ ἀπωλείᾳ διαλύεται, ὅταν τις ἀναλογισθῆ, ὅτι ηὐτύχησεν ὁ πολὺ διαβηθεὶς καὶ πολὺ περιλαληθεὶς ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰ ἀποθάνῃ ἀξιοπρεπῶς καὶ ἐν συνειδήσει τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Ἄφου ὁ θάνατος καταλαμβάνει ἡμᾶς ἐν μέσῳ τῶν σπουδαιοτάτων ἐπίσης καὶ τῶν ἀσημοτάτων ἀσχολήσεων, ἐξαίρει ἀληθῶς τὸν νοῦν ἢ μεγαλεῖα ἰδέα, ὅτι ὁ Βύρων δὲν κατελήφθη ἐν μικροῖς, ἀλλὰ ὑπειάζων τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ζώην αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ μεγίστου ἀνθρωπίνου ἀγαθοῦ, τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐξωμοίωσε πρὸς τὸ κύμα, ὅπερ θραύεται καὶ ἐκπνέει εἰς τὴν ἀκτὴν, πρὶν ἢ ἐξωθήσασα αὐτὸ πλημμυρὶς φθάσῃ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς. Ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἀειπλανοῦς Σιλδ Ἄρολδ « τοῦ φεύγοντος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σκοτεινὴν ψυχὴν » εἶμαρτο νὰ λυθῆ τὸ μέγα τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεως κίνημα· εἰς αὐτὸν ἔμελλε νὰ ἀποκαλυφθῆ, ὅτι πᾶς τοῦ κόσμου τούτου ὁδοιπόρος εὐρίσκει σωτηρίαν « ἀγωνιζόμενος », καὶ ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ βίου εὐδαιμονία τότε μόνον ἐπέρχεται, ὅταν ὁ ἀτομικὸς ἐκεῖνος ἀγὼν εὐρύνεται εἰς γενικὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα. « Προαισθάνομαι τὴν ὑπερτάτην ἐκείνην εὐδαιμονίαν ἐν τῇ ὑπερτάτῃ αὐτῇ στιγμῇ, » ἡδύνατο νὰ εἴπῃ καὶ ὁ Βύρων, ὁ Φάουστ αὐτὸς τῆς νεωτέρας κοινωνίας, ὅτε μακρὰν τῆς πατριδὸς αὐτοῦ κατήρχετο εἰς τὸν τάφον ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἀκτῆς τοῦ Μεσολογγίου, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔθνους παλαιόντος κατὰ τῶν δυναστῶν αὐτοῦ.

Ἦν δὲ ἀναγκαῖα ἡ τοιαύτη θυσία καὶ ἡ φαινητὴ αἴγλη τοιοῦτου ὀνόματος, ὅπως μὴ ἀποπληνηθῶσιν οἱ φίλοι τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ἀκολαστημάτων τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, μήτε ἀποτραπῆ ἡ κοινὴ τῆς Εὐρώπης γνώμη ἀγῶνος, ἢν ἐκηλίδουν φρατριασμοὶ καὶ αἰσχροὶ ἰδιοτέλεια.

Ὁ Βύρων εἶχε κατίδει ζῶν τὴν πλήρη ἐλευσιότητα τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ ἡ ἀφοσίωσις αὐτοῦ εἰς ἀγῶνα θεωρούμενον ὡς ἀπεγνωσμένον καθιστᾷ ἔτι τιμιωτέραν τὴν θυσίαν αὐτοῦ.¹

ΑΙ «ΔΗΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ» ΤΟΥ «ΧΡΟΝΟΥ»

Ὁ γινώσκων τὴν σπουδαιότητα τῶν «δηλοποιήσεων» τοῦ ἀγγλικοῦ «Χρόνου» θὰ προσέτιμα ν' ἀγοράσῃ ἐν μόνον τετραγωνικὸν πόδα ἐν αὐταῖς μᾶλλον ἢ ἐν εὐφορώτατον κτήμα, διότι ἡ ἐτησία πρόσδοσις τῶν «δηλοποιήσεων» ἀναβαίνει εἰς 2,000,000 ταλλήρων, ἐπομένως προϋποτίθησι κεφάλαιον 36,000,000.

Τὸ παγκόσμιον τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον μαρτυροῦσιν αἱ «δηλοποιήσεις» τοῦ «Χρόνου». Ἐν αὐτῷ θὰ εὕρη τις ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἀγγελλομένους 200 ἢ 300 ἀπόπλους καὶ κατάπλους· θὰ ὁμολογήσῃ δὲ ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς Ἀγγλοὶ εἶνε ὅ,τι οἱ Φοίνικες τῆς παναρχαίας ἐποχῆς ὁσάκις ἀναγινώσκαι ὅτι ἐκ Λονδίνου καὶ τῶν ἀγγλικῶν λιμένων ἐκπέουσι καθ' ἐκάστην σάφα εἰς Λισβῶνα, Πετρούπολιν, Κοπεγχάγην, Κωνσταντινούπολιν, Νέαν Ὑόρκην, Ἀγ. Φραγκίσκον, Κουεβέκ, Ῥιον Ἰκνέιρον, Βομβάνην, Καλκούταν, Σιγκαπώρην, Χογκόγγα, Σαγγάην, Ἰέδδο, Συδνέυ, Μελβούρνην, Ἀδελαΐδα, Οὐελλιγκτῶνα. Δις ἢ τρις τῆς ἐβδομάδος προσκαλοῦνται οἱ ἀναγνώσται νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν τῶν εἰς καταλόγους ἐμπορευμάτων τῆς Ἰνδικῆς, τῆς Αὐστραλίας, τῆς Σινικῆς, τῆς Ἰαπωνίας, τοῦ Καναδά, τῆς Νέας Σεελάνδης, τῆς Κουηλάνδης καὶ τῶν Ἀδαμαντοφόρων ἀγρῶν. Ποῦ δὲν φθάνουσι τὰ βρετανικὰ συμφέροντα, ἀφ' οὗ οἱ ἀπωκισμένοι ἐκείνοι λαοὶ ἀντὶ ἀδράς τιμῆς καταχωρίζουσιν εἰς τὴν παγκόσμιον ἐφημερίδα τὰς ἀγγελίας τῶν! Τελευταῖον καὶ τὴν ποικιλίαν καὶ ζωηρότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου δύναται ὁ βουλόμενος νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ «φύλλου τῶν δηλοποιήσεων», αἵτινες ἀποκαλύπτουσι τὸν ἀκρότατον βαθμὸν τῆς κερδοσκοπίας καὶ τοῦ γιγαντιαίου διαγωνισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ εὐρέτου τῆς «μηχανῆς τῆς βίνος», δι' ἧς ἡ ἄσχημος βίσι λαμβάνει βαθμηδὸν τύπον κλασικώτατον, ἄχρι τοῦ εὐρέτου τῆς καθολικῆς πανακείας, δι' ἧς θεραπεύεται πᾶν πραγματικὸν ἢ φαντασιώδες νόσημα· ἀπὸ τοῦ ἀδαμαντοπόλου τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης μέχρι τοῦ ἐπινοήσαντος κομψότερα φώσφορα, πάντες ἐπαινοῦσι τὰ εἶδη τῶν καὶ ἐφιστῶσιν ἐπ' αὐτὰ τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ. Κομικώταται εἶναι αἱ εἰδήσεις τῶν νέους ζωμοὺς ἢ ἐμβάσματα μηχανομένων μαγεύρων. Οἰονόηποτε κράτος, οἰαδῆποτε μεγάλη ἐταιρία λάβη ἀνάγκην χρημάτων, στρέφει τὸ βλέμμα εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἢ Ῥωσίαν, ἢ Αἴγυπτον, ἢ Παραγουάην, ἢ Οὐρογουάην, ἢ Ἀργεντινὴν Δημοκρατίαν, ὁ Μι-

κάδος, ἢ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραουκανίας συνομολογοῦσι δάνειον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀγγέλλουσι δὲ μετ' ὀλίγους μῆνας διὰ τοῦ «Χρόνου» ὅτι ἔφθασαν εἰς Λονδίνον χρήματα πρὸς ἀπότισιν τῶν τόκων.

Διὰ τῶν αὐτῶν δηλοποιήσεων ἀποκαλύπτεται ὁ πλοῦτος καὶ τὸ μεγαλεπίβολον τοῦ Ἀγγιλοπνεύμα. Οὐδεμία τοῦ κόσμου γωνία ὑπάρχει, εἰς ἣν νὰ μὴ κομίζῃ οὗτος τὸ ἀργύριον του διασκεδάσεως ἢ κερδοσκοπίας χάριν· προτάσεις δὲ γίνονται αὐτῷ καθ' ἐκάστην· προσκαλεῖται λ. χ. νὰ ἀγοράσῃ ὠραίαν ἐξοχὴν ἐν Σικελίᾳ, λαμπρὸν ἐργοστάσιον ἐν Σουηδίᾳ, τερπνὸν κηπάριον ἐν τῇ νοτίᾳ Ἀμερικῇ ἢ φυτεῖαν τινὰ οἰανδήποτε ἐν Κεϋλάν. Ἐκατὸν ἱστορικὰ βιβλία, χίλια μυθιστορήματα ἐάν τις ἀνεγίνωσκε, δὲν θὰ ἐμάνθανε περὶ Ἀγγλίας τοσαῦτα πράγματα ἀληθῆ καὶ οὐδαμῶς ὑπερβολικὰ ἢ φαντασιώδη.

Ἀπατάται ὁ νομίζων ὅτι αἱ «δηλοποιήσεις» τοῦ «Χρόνου» ἀποκαλύπτουσι μόνον τὸ ναυτικὸν καὶ τὸ ἐμπορικὸν μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας· ἐντεῦθεν ἐμπορεῖ νὰ μάθῃ τις ἥθη, ἔθιμα, πλεονεκτήματα καὶ ἐλαττώματα τοῦ λαοῦ πλείονα ὅσων γινώσκουσιν αὐτοὶ οἱ διδάσκοντες τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Τὸ «φύλλον τῶν δηλοποιήσεων» μαρτυρεῖ ὅπως πρακτικὸς καὶ ὁποῖος τῆς τάξεως φίλος εἶναι ὁ ἀγγλικὸς λαός. Ἐκ διςχιλίων ἢ τριςχιλίων ἀγγελιῶν ἀμέσως ἐμπορεῖ τις νὰ εὕρῃ ἢ ἐπιζητεῖ. Ἐν κεφαλίδι τῆς ἐφημερίδος ὑπάρχει πῖναξ ἐρμηνεύων ἐν τίνι σελίδι καὶ ἐν τίνι τάξει ἀνεγράφησαν αἱ εἰδήσεις περὶ οἰκογενειῶν, πλοίων, νοσοκομείων, θεάτρων, ἐνοικιάσεων, ὑπηρετῶν, υπηρετριῶν, μαγεύρων, πλειστηριασμῶν, δικαστηρίων κ.λ. Ὅντως θαυμαστὴ φαίνεται ἡ βραχυλογία, μετ' ἧς καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπηρεταὶ διὰ δύο ἢ τριῶν γραμμῶν λέγουσιν ὅσα ὁ γάλλος θὰ ἔλεγε διὰ 10 ἢ 15. Αἱ περὶ θανάτου ἀγγελίαι πᾶν ἄλλο ἔχουσιν ἢ ὕψος ἐλεγιακόν· «τῆ ἡμέρα... ὥρα... ἐτελεύτησεν ὁ Α ἄγων ἔτος... καὶ οἰκῶν...» Σπανίως προστίθεται ἄλλο τι, διότι τὸ τίμημα τῆς καταχωρίσεως εἶναι ὑπεροχικόν. Σαφέστεροι εἶναι αἱ εἰδήσεις τοῦ γάμου, ἔνθα ἐν τρισὶ γραμμαῖς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα, ἡ κοινωνικὴ θέσις, ἡ ἡλικία τοῦ γαμβροῦ, τῆς νύμφης, τοῦ εὐλογήσαντος ἱερέως καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἧ ἐτελέσθη τὸ μυστήριον. Ἐπι βραχυτέροι εἶναι αἱ εἰδήσεις τοῦ τοκετοῦ· «ἡ Κυρία δεῖνα, οἰκοῦσα... υἱόν! θυγατέρα!»

Τρεῖς ὄλας στήλας καθ' ἐκάστην πληροῦσιν οἱ μάγειροι, αἱ πρωτοβάθμιοι, δευτεροβάθμιοι καὶ τριτοβάθμιοι τοῦ μαγειρείου ὑπηρετίδες, αἱ θαλαμηπόλοι, αἱ τροφοὶ, αἱ παιδαγωγοὶ, οἱ ἀμαξιλάται, οἱ κηπουροὶ κ.λ. Ἄλλ' αἱ μαγεύρισαι πρωταγωνιστοῦσι, διότι ὁ Ἀγγλος ἀνευ «καλοῦ γέμματος» δὲν ἐμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τοῦτο καταφάνεται ἐκ τῶν ἀξιώσεων τῆς μαγεύρι-

1. Ἰστ. τῆς Ἑλλά, Κ. Μινδελίτων. Μετ. Α. Βλάχου.